

UMCS
INSTYTUT NAUK
O POLITYCE I ADMINISTRACJI

UNIwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Instytut Nauk o Polityce i Administracji

Dr hab. Małgorzata Podolak, prof. UMCS | Katedra
Systemów Politycznych i Praw Człowieka

Dr hab. prof. UMCS Małgorzata Podolak
Katedra Systemów Politycznych i Praw Człowieka
Wydział Politologii i Dziennikarstwa UMCS

Lublin 18 marca 2026 r.

Recenzja
rozprawy doktorskiej Pawła Kaszuby pt. *Pomiędzy regionalizmem a federalizmem. Funkcjonowanie włoskich regionów Trydent-Górna Adyga, Friuli Wenecja Julijska i Dolina Aosty w latach 1972-2023*, Kielce 2026, ss. 260.

Dysertacja napisana pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Agnieszki Kasińskiej-Metryki.

Podstawą sporządzenia niniejszej recenzji jest uchwała Rady Naukowej Instytutu Stosunków Międzynarodowych i Polityk Publicznych z dnia 26 lutego 2026 r.

Recenzja została sporządzona na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz.U. z 2022 r. poz.574 z późn. zm)

Problem badawczy

Temat wybrany przez Doktoranta zasługuje na pozytywną ocenę. Trudno doszukać się w polskiej literaturze przedmiotu kompleksowego opracowania dotyczącego funkcjonowania włoskich regionów Trydent-Górna Adyga, Friuli Wenecja Julijska i Dolina Aosty w tak rozległej cezurze czasowej obejmującej lata 1972-2023. Tytuł rozprawy wskazuje na analizę modelu autonomii regionalnej we Włoszech na przykładzie trzech regionów o statucie specjalnym.

System terytorialny Republiki Włoskiej jest określany jako państwo regionalne, które lokuje się pomiędzy modelem państwa unitarnego a federacyjnego. Konstytucja z

1948 r. wprowadziła podział na regiony jako jednostki autonomiczne posiadające własne organy władzy i kompetencje ustawodawcze. Szczególne znaczenie mają regiony o statucie specjalnym, którym przyznano rozszerzone formy autonomii. Do tej grupy należą między innymi regiony przygraniczne: Trydent-Górna Adyga, Friuli Wenecja Julijska oraz Dolina Aosty. Ich szczególny status wynika zarówno z uwarunkowań historycznych, jak i z obecności licznych mniejszości językowych oraz kulturowych.

Autonomia tych regionów została wprowadzona przede wszystkim w celu ochrony mniejszości językowych oraz stabilizacji obszarów przygranicznych. Okres od 1972 r. ma kluczowe znaczenie, ponieważ wtedy wszedł w życie nowy statut autonomiczny dla Trydentu-Górnej Adygi, znacząco rozszerzający zakres autonomii lokalnej.

Analiza funkcjonowania regionów o statucie specjalnym pozwala lepiej zrozumieć specyfikę włoskiego modelu regionalizmu. Model ten określany jest często jako asymetryczny, ponieważ zakres autonomii poszczególnych regionów nie jest jednolity.

Regiony specjalne dysponują bowiem znacznie szerszymi kompetencjami niż regiony o statucie zwykłym, szczególnie w zakresie polityki finansowej, zarządzania zasobami lokalnymi oraz ochrony tożsamości kulturowej. Z tego względu system włoski bywa interpretowany jako rozwiązanie pośrednie pomiędzy regionalizmem a federalizmem, łączące elementy charakterystyczne dla obu modeli organizacji państwa. W kontekście europejskim doświadczenia włoskie mają szczególne znaczenie, ponieważ pokazują, w jaki sposób państwo unitarne może skutecznie integrować regiony o silnej odrębności kulturowej i językowej. Jednocześnie rozwój autonomii regionalnej we Włoszech wpisuje się w szersze procesy zachodzące w Europie, takie jak decentralizacja władzy publicznej, wzrost znaczenia regionów w polityce Unii Europejskiej oraz rozwój współpracy transgranicznej.

Stąd też należy pozytywnie ocenić wybór tematu przez Autora, który nie został dotychczas opracowanego w sposób wystarczający i kompleksowy na gruncie polskiej literatury przedmiotu.

Tytuł rozprawy został sformułowany w sposób optymalny. Ma on charakter dynamiczny i polemiczny, wskazuje przedmiot i podmiot badań, co z kolei podkreśla kompleksowe zbadanie analizowanej problematyki. Rozprawa ma charakter monograficzny. Decyduje o tym wszechstronna i kompleksowa analiza i opis problemu badawczego.

Struktura rozprawy i treść rozprawy

Struktura rozprawy jest spójna, logiczna, przejrzysta, stanowi odzwierciedlenie tematu pracy. Przyjęty przez Autora podział konstrukcji pracy jest czytelny i konsekwentny.

Treść rozprawy mieści się w obszarze problemowym nauki o polityce i administracji. Poziom merytoryczny rozprawy zasługuje na pozytywną ocenę. Praca została napisana na bardzo dobrym poziomie merytorycznym w ujęciu analitycznym, z wykorzystaniem bogatego materiału empirycznego. Dysertacja składa się ze spisu treści, wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu tabel, map, diagramów, wykresów.

Jeżeli chodzi o wstęp został on przygotowany wzorcowo. Znalazły się w nim nie tylko poszczególne elementy, które powinny być zawarte we wstępie, ale zostały one zaprezentowane w sposób wyczerpujący. Autor dokonał uzasadnienia wyboru i wartości podjętego tematu, zwracając uwagę na deficyt politologiczny polskojęzycznej literatury przedmiotu i zadeklarował uzupełnienie tej luki. Bardzo obszernie zaprezentował wykorzystane w dysertacji źródła, dokonując jednocześnie ich krytyki.

Obszernie również Autor przedstawił metodologię badań, zastosowane metody i techniki badawcze, główny cel pracy, problemy badawcze oraz hipotezy. Hipotezy i pytania badawcze są sformułowane dojrzałe, interesująco i świadczą o dociekliwości badawczej. Cezura czasowa została wyznaczona na lata 1972-2023, została uzasadniona w sposób wyczerpujący i za razem logiczny.

Głównym celem badań było kompleksowe zbadanie specjalnych autonomii regionów Trydent-Gorna Adyga, Friuli Wenecja Julijska i Dolina Aosty.

We wstępie Autor dokonał analizy pojęć wykorzystanych w opracowaniu tj.: system polityczny, system partyjny, region, federalizm oraz tożsamość.

Pojęcia te stanowią podstawę analityczną pracy oraz pozwalają na precyzyjne określenie zakresu prowadzonych rozważań.

W pracy wyodrębniono również cele dodatkowe, w tym przede wszystkim analizę komparatystyczną trzech tytułowych regionów. Pogłębiona analiza umożliwiła zestawienie podmiotów terytorialnych o podobnym statusie prawnym opartym na autonomii specjalnej, co pozwoliło na porównanie ich funkcjonowania w kluczowych obszarach.

Porównanie obejmowało:

1) strukturę i kompetencje instytucji regionalnych odpowiedzialnych za władzę ustawodawczą i wykonawczą,

2) systemy partyjne i działalność ugrupowań politycznych, w tym regionalnych i autonomistycznych,

3) procesy społeczno-kulturowe, w tym kwestie tożsamości regionalnej i ochrony mniejszości językowych,

4) możliwości prowadzenia działań dyplomatycznych i transgranicznych oraz udział regionów w instytucjach europejskich.

Tak skonstruowana analiza pozwoliła nie tylko wskazać podobieństwa wynikające ze wspólnego statusu prawnego, lecz także uchwycić różnice w praktycznym funkcjonowaniu autonomii. W efekcie możliwe było przedstawienie specyfiki poszczególnych modeli autonomii oraz ocenę ich znaczenia dla stabilności politycznej, rozwoju społeczno-gospodarczego i ochrony różnorodności kulturowej.

Jak wcześniej wspomniano recenzowana praca składa się z czterech rozdziałów. Taki układ wynika z przyjętego zakresu badawczego, obejmującego analizę trzech włoskich regionów o statucie specjalnym. Bardzo dobrym pomysłem ze strony Autora było przypisanie odrębnego rozdziału każdemu z badanych regionów.

Umożliwiło to zaprezentowanie zagadnień charakterystycznych dla poszczególnych regionów, a także pozwoliło na uporządkowanie analiz oraz stworzenie czytelnych podstaw do przeprowadzenia porównań pomiędzy badanymi jednostkami terytorialnymi w różnych obszarach tematycznych.

Bardzo istotny dla analizy przedmiotu jest **rozdział pierwszy** pt. *Charakterystyka ustroju terytorialnego Republiki Włoskiej*, który stanowi teoretyczną podstawę i prezentuje podstawy funkcjonowania włoskiego systemu politycznego oraz podziału administracyjnego państwa. W rozdziale odwołano się do teoretycznych rozważań dotyczących regionalizmu i federalizmu oraz ich wpływu na kształt włoskiej państwowości od momentu zjednoczenia państwa. Omówiono genezę powojennego systemu terytorialnego Włoch, proces tworzenia Republiki po 1946 roku, przyjęte rozwiązania prawne oraz towarzyszące im dyskusje polityczne prowadzone w ramach prac Konstytuanty. Przedstawiono również znaczenie reformy konstytucyjnej z 2001 roku, która istotnie zmieniła zakres kompetencji regionów włoskich.

Rozdział II, zatytułowany „*Trydent-Górna Adyga*”, poświęcony jest pierwszemu z analizowanych regionów. Ten górski obszar położony przy granicy z Austrią zamieszkują wspólnie Włosi, niemieckojęzyczni Tyrolczycy oraz mniejszość ladańska. W rozdziale przeanalizowano historyczne uwarunkowania polityczne regionu oraz ich wpływ na współczesny system autonomii. Ze względu na specyfikę ustrojową regionu struktura rozdziału została podzielona na podrozdziały odpowiadające dwóm prowincjom autonomicznym – Trydentowi i Bolzano – posiadającym kompetencje zbliżone do uprawnień regionu. W ramach tej analizy omówiono system polityczny, scenę partyjną oraz politykę wobec mniejszości narodowych. W ujęciu wspólnym przedstawiono również kwestie współpracy międzynarodowej regionu.

Rozdział III pt. „*Friuli Wenecja Julijska*” prezentuje region położony w północno-wschodniej części Włoch, pomiędzy Alpami a Adriatykiem. Jego złożona historia związana jest z relacjami międzynarodowymi pomiędzy Włochami a Jugosławią. Szczególny status regionu wynikał między innymi z obecności mniejszości friulskiej – rdzennej ludności tych ziem. W rozdziale przeanalizowano funkcjonowanie autonomii regionalnej, organizację władzy oraz system partyjny, który w wielu aspektach różni się od modeli obecnych w

innych regionach o statucie specjalnym i wykazuje podobieństwa do systemów regionów zwykłych. Następnie przedstawiono społeczno-kulturowe dziedzictwo włosko-słowiańskie regionu oraz jego znaczenie dla rozwoju współpracy międzynarodowej.

Rozdział IV pt. „*Dolina Aosty*” koncentruje się na najmniejszym pod względem powierzchni i liczby ludności regionie Włoch. W przeciwieństwie do dwóch pozostałych analizowanych regionów Dolina Aosty wyróżnia się ciągłością funkcjonowania w strukturach państwa włoskiego od czasu procesu zjednoczenia państwa. Położenie przy granicy z Francją oraz wielowiekowe tradycje frankofońskie przyczyniły się do przyznania regionowi specjalnej autonomii. W rozdziale przeanalizowano strukturę władzy regionalnej oraz znaczenie partii regionalnych, które od wielu lat odgrywają istotną rolę w lokalnym systemie politycznym. Zwrócono również uwagę na specyficzny system podziału administracyjnego regionu oraz jego konsekwencje. Istotnym elementem analizy była także ocena skuteczności rozwiązań dotyczących ochrony dwujęzyczności w odniesieniu do rzeczywistej struktury etnolingwistycznej regionu. Rozdział kończy omówienie współpracy międzynarodowej prowadzonej przez Dolinę Aosty.

W zakończeniu Autor odnosi się do postawionych we wstępie hipotez i pytań badawczych. Dokonano tego poprzez udzielenie odpowiedzi na postawione wcześniej pytania badawcze oraz zestawienie uzyskanych wyników analizy.

Należy przyznać, że Autor z pełną swobodą porusza się w sferze analizowanych zjawisk wykazując się znajomością tematu. Dowodzi to po pierwsze, że posiada wiedzę na badany temat; po drugie – posiadał umiejętności w formułowaniu naukowych opinii (hipotezy badawcze, pytania, cele); po trzecie – potrafi przekazać swoją wiedzę w sposób komunikatywny.

Pod **względem formalnym** pracę ocenić należy jako staranną i poprawną. Na pochwałę zasługuje rzeczowość opracowania, wyjątkowo klarowna i uporządkowana narracja, komunikatywność tekstu. Dysertacja charakteryzuje się poprawnością terminologiczną, cechuje ją zwartość i komunikatywność. Precyzja i jasność, z którą Autor podszedł do używanych pojęć i definicji składa się w przypadku recenzowanej pracy na poprawnie stawiane myśli, zarówno w odniesieniu do tematu pracy jak i narracji. Język jest w pełni zgodny ze standardami naukowymi. Na pochwałę zasługuje poziomi edytorski pracy.

W pracy umieszczono liczne mapy, schematy i tabele co niewątpliwie wpływa na lekturę pracy. Należy podkreślić, że zostały one przygotowane starannie, są czytelne i dobrze umiejscowione w poszczególnych rozdziałach pracy.

Jednakże w dysertacji zdarzają się przypadki stosowania określenia „kraj” zamiast kategorii politologicznej „państwo” (np. s.13, 15, 20, 24 itd.), tymczasem w dyscyplinie nauk o polityce i administracji nie stanowią one synonimów. Bardziej zasadne jest stosowanie pojęcia „państwo” – wyrażającego „polityczną organizację międzynarodową” oraz „podmiot w relacjach międzynarodowych”.

W pracy sformułowano następujące hipotezy badawcze:

H1. Implementacja specjalnej autonomii w wyszczególnionych w pracy regionach przyczyniła się nie tylko do skuteczniejszej ochrony lokalnych, specyficznych tożsamości kulturowych i językowych, lecz również stała się swoistym archetypem dla regionów o statucie zwykłym, które w ostatnich dekadach coraz częściej dążą do uzyskania szerszego zakresu autonomii w ramach tzw. regionalizmu zróżnicowanego.

H2. Stopień realizacji oraz politycznej skuteczności autonomii specjalnych w badanych regionach nie jest jednolity i został ukształtowany przede wszystkim przez poziom determinacji wspólnot lokalnych oraz sprawność regionalnych elit politycznych, a nie przez jednolite schematy instytucjonalne wynikające wyłącznie z regulacji prawnych.

H3. W wyniku wdrożenia specjalnej autonomii w trzech analizowanych regionach doszło do wykształcenia specyficznych regionalnych systemów partyjnych, które w znacznym stopniu przyczyniły się do ograniczenia dominacji partii ogólnokrajowych i wzmocnienia znaczenia ugrupowań regionalnych lub autonomistycznych.

H4. Zastosowanie modelu autonomicznego w połączeniu z przygranicznym charakterem badanych regionów umożliwiło aktywizację ich działalności międzynarodowej, zwłaszcza w wymiarze współpracy transgranicznej i paradyplomacji regionalnej, co sprzyjało utrzymywaniu historycznych, kulturowych oraz gospodarczych więzi z sąsiednimi terytoriami.

W celu weryfikacji postawionych hipotez sformułowano również pytania cząstkowe. Zostały one podzielone na grupy odpowiadające poszczególnym hipotezom badawczym. Taka struktura umożliwiła wyznaczenie przejrzystej ścieżki analizy oraz dobór odpowiednich narzędzi badawczych. W rezultacie pozwoliło to na przeprowadzenie spójnego i rzetelnego procesu weryfikacji przedstawionych hipotez.

Założenia metodologiczne

Pod względem zastosowanej metodologii praca została przygotowana na bardzo wysokim poziomie. Na podkreślenie zasługuje fakt, że Autor nie tylko starannie dokonał wyboru metod, ale wskazał jednocześnie, która metoda i w jakim zakresie będzie służyła do analizy poszczególnych aspektów definiowanego problemu. Autor w sposób właściwy postawił hipotezy, pytania i cele badawcze. Analiza została przeprowadzona na gruncie metod i technik badawczych właściwych naukom o polityce i administracji. Nie mam absolutnie zastrzeżeń co do tych metod i technik,

Jedną z metod zastosowanych w pracy była metoda porównawcza. Stanowi ona istotny element instrumentarium badawczego nauk o polityce. Jej wykorzystanie wynikało z potrzeby zestawienia ze sobą badanych regionów jako podmiotów terytorialnych państwa. Komparatystyka została zastosowana przede wszystkim w analizie wewnętrznych organów i instytucji funkcjonujących w poszczególnych regionach. Pozwoliło to na

wskazanie zarówno podobieństw, jak i różnic w takich obszarach jak: ustrój wewnętrzny, funkcjonowanie partii i systemów wyborczych czy rozwiązania dotyczące ochrony mniejszości etnicznych i językowych.

Drugą zastosowaną metodą była analiza prawno-dogmatyczna. Jej wykorzystanie wynikało z konieczności szczegółowego zbadania dokumentów prawnych regulujących funkcjonowanie włoskich regionów o statucie specjalnym. Metoda ta umożliwiła określenie ram prawnych polityki regionalnej na podstawie obowiązujących aktów normatywnych, zarówno na poziomie państwowym, jak i regionalnym. Zróżnicowanie ustrojowe analizowanych regionów, z których każdy posiada odmienny system sprawowania władzy oraz procedury wyborcze, wymagało odrębnej analizy ich podstaw prawnych.

Trzecią metodą wykorzystaną w pracy była analiza statystyczna. Metoda ta, powszechnie stosowana w naukach społecznych, pozwoliła na wykorzystanie danych statystycznych oraz opracowań publikowanych przez włoskie instytucje badawcze na poziomie centralnym i regionalnym. Szczególne znaczenie miała analiza danych dotyczących wyborów oraz procesów wyborczych, która umożliwiła formułowanie wniosków na podstawie wyników wyborczych oraz innych dostępnych danych statystycznych w okresie objętym zakresem czasowym pracy

Uważam, że Autor posiada kompetencje warsztatowe. Dobre sformułowanie problemu badawczego, myślenie w kategoriach celu założeń, tez/hipotez. Warstwa metodologiczna - logiczność porządkowania obszaru badawczego, co ważne sięganie w procesie badawczym do idei kumulatywności badań naukowych i odwoływanie się do rozwiązań, które proponowane były w literaturze.

Baza źródłowa

Autor wykazał się umiejętnością doboru źródeł oraz dobrą ich znajomością, o czym świadczy nie tylko treść dysertacji, ale także obszernie omówienie stanu badań i literatury przedmiotu, który dokonał we wstępie. Ze względu na ograniczoną dostępność źródeł polskojęzycznych, dysertacja opiera się głównie na materiałach włosko- i angielskojęzycznych, w tym monografiach, artykułach naukowych, rocznikach statystycznych, aktach prawnych i artykułach prasowych. Literatura polskojęzyczna była wykorzystywana przede wszystkim w kontekście ogólnych zagadnień włoskiego systemu politycznego, natomiast analiza szczegółowa trzech badanych regionów opierała się głównie na źródłach włoskojęzycznych, wspieranych publikacjami angielskojęzycznymi.

Do istotnych źródeł zaliczono prace Zbigniewa Witkowskiego, Andrzeja Gacy, Witolda Misiudy-Rewery, Małgorzaty Lorenckiej oraz Eriki Arban, Giuseppego Martinico i Francesco Palerma. W kontekście poszczególnych regionów wykorzystano również publikacje Davide Rossi, Oskara Peterelini, Rolfa Steininger, Jensa Woelka, Milana Bufona, Giulii Sandri i Marii Garbari. Ponadto odwoływano się do aktów prawnych

(*Gazzetta Ufficiale*), danych statystycznych ISTAT oraz prasy ogólnokrajowej i regionalnej.

Należy docenić ogromny wysiłek Autora w zebranie i uporządkowanie materiału do prezentacji tych zagadnień.

Podsumowując należy pozytywnie ocenić wybór obszaru badawczego. Na podkreślenie zasługuje wartość merytoryczna dysertacji, zdefiniowanie problemu badawczego, określenie celów, problemów, pytań i hipotez badawczych oraz opracowanie autorskiego modelu analizy w celu weryfikacji hipotez i odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Dysertacja stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i istotnej doniosłości, zwłaszcza w warstwie praktycznej.

Autor wykazał się nowatorskim ujęciem przedmiotu analizy, bardzo dobrą znajomością literatury, dokładnością w sposobie prezentowania wniosków. Struktura rozprawy oraz jej treść pozwala na wyrażenie opinii, że Pan P. Kaszuba w odpowiednim zakresie potrafił zastosować w procesie badawczym opis, wyjaśnienie i prognozowanie.

Kandydat wykazał w dysertacji ogólną wiedzę w uprawianej dyscyplinie naukowej, dowiódł również, że posiada umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Dysertacja jest opracowaniem wartościowym merytorycznie, ma charakter nowatorski, wnosi istotny wkład w badania nad problematyką funkcjonowania regionów we Włoszech, może stanowić niejako wzorzec do prowadzenia podobnych badań w obszarze nauk o polityce i administracji.

Mając na uwadze powyższe rozważania, stwierdzam, iż rozprawa Pawła Kaszuby spełnia wymagania określone art. 187, ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce Dz. U. 2022 poz. 574 i w związku z powyższym wnioskuję o dopuszczenie do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia naukowego doktora.

Małgorzata Podolak

